

אורתיות מחכימות

- גליון ח' -

י"ל ע"י סטאטל - פרוייקט פיקוח הסת"ם העולמי
בראשות ובהכוונת הגאונים הג"ר משה אורי בלי שליט"א, הג"ר חיים שפרלינג שליט"א,
הג"ר יעקב זיונס שליט"א, הג"ר דן בריקר שליט"א והג"ר ראובן מנדלוביץ שליט"א

שאלת חכם

שאלות אקטואליות שעלו על שולחנם
של רבני 'בית ההוראה' של סטאטל

שיטת הפוסקים בשיעור מלא אות קטנה
הג"ר חיים שפרלינג שליט"א:

ב'מקדש מעט' (קונטרס הא"ב אות י"ד ס"ק ו') כתב דשיעור 'אות קטנה' היינו כרגל היו"ד בלבד דהיינו כשיעור קולמוס וכמו שהוכיח שם בארוכה מלשונות הראשונים והפוסקים.

אבל דעת ה'משנה ברורה' (סימן ל"ב ס"ק מ"ד) ששיעור 'אות קטנה' - 'היינו יו"ד ובקוץ התחתון שלו', כלומר יו"ד שלמה כולל הראש והירך ולא רק כשיעור הירך בלבד.

ומעתה יש לדון מהו שיעור ירך היו"ד שהצריך המשנה ברורה לעניין שיעור 'אות קטנה'. דהנה זה ודאי דשיעור רגל יו"ד לדעת המשנה ברורה קטן בהרבה משיעור קולמוס, דאי הוה ס"ל כ'מקדש מעט' שכתב ששיעור ירך היו"ד הוא בשיעור קולמוס, א"כ יוצא ששיעור 'אות קטנה' הוא שני קולמוסים [אחד כנגד עובי הגג והשני כנגד אורך הירך], וזה לא יתכן שהרי לפי זה השיעור מלא 'אות קטנה' יהיה ממש כשיעור היריכות לכתחילה, והרי מבואר בגמרא ששיעור 'אות קטנה' הוא מה שנשתייר לאחר שניקב הירך. ועל כרחך צריך לומר שלדעת ה'משנה ברורה' שגי בפחות משיעור קולמוס לירך היו"ד.

אמנם לעניין שיעור 'אות קטנה' נמצא שהוא מחמיר יותר מדברי ה'מקדש מעט' שהרי לדעת ה'מקדש מעט' שגי בשיעור קולמוס בלבד [וכשיעור ירך היו"ד לשיטתו]. אבל לדעת ה'משנה ברורה' דבעינן שיעור יו"ד ממש לא שגי בקולמוס בלבד, שהרי שיעור זה הוא רק כעובי ראש היו"ד בלבד. ונראה דה'משנה ברורה' לשיטתו שכתב (שם ס"ק מ') שצריך להזהיר מאוד לסופרים שנכשלים ואינם עושים את ירך הה"א השמאלי בשיעור אות קטנה. דהסופרים רגילים לעשות את הירך כשיעור עובי קולמוס בלבד ולדעת ה'משנה ברורה' לא שגי בזה לשיעור אות קטנה.

ואכן גם בימינו הדבר מצוי מאד שהסופרים נכשלים בזה שעושים את ירך הה"א בשיעור קולמוס בלבד ולדעת ה'משנה ברורה' הוא פסול גמור וצריך להזהיר על זה מאד.

ולדינא:

שמעתי מפי הג"ר מרדכי פרידלנדר זצ"ל דאף שבדיעבד אפשר לסמוך על דעת ה'מקדש מעט' דסגי בקולמוס בלבד לשיעור 'אות קטנה', אבל אם אפשר לתקן לעשות לכתחילה כדעת ה'משנה ברורה' כשיעור י' ממש בוודאי צריך לתקן.

אלא שנחלקו בזה פוסקי זמנינו האם כוונת ה'משנה ברורה' להצריך לשיעור 'אות קטנה' כשיעור י' כשרה ממש או לא.

דדעת הג"ר מרדכי פרידלנדר זצ"ל שצריך כשיעור י' כשרה ממש [דהיינו קולמוס ושליש לכתחילה ובשעת הדחק יש להקל בקולמוס ורבע].

אך שמעתי בשם הגר"ש רחובנטל שליט"א שגם לדעת ה'משנה ברורה' ששיעור 'אות קטנה' היינו כשיעור י' אין צריך כשיעור י' כשרה ממש אלא שגי ב'צורת יו"ד' דהיינו קולמוס ושני משהוין, משהו אחד כנגד הקוץ דר"ת, ועוד משהו כדי שתהיה הרגל ארוכה יותר מהקוץ כדי שלא תדמה לחי"ת.

אמנם ממשמעות לשון ה'משנה ברורה' (שם) שכתב 'דלא מיקרי יו"ד בלא קוץ התחתון' נראה דאין צריך אפילו כ'צורת יו"ד', אלא שגי בשיעור שייקרא יו"ד' בלבד. דהיינו שאין צריך לחשב את אורך ירך היו"ד בשיעור שתוכל להיות ארוכה מהקוץ דר"ת, אלא שגי לשיעור 'אות קטנה' בראש ורגל משהו בלבד. וכן שמעתי מפי הגר"א מורגנשטרן שליט"א בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שמספיק לשיעור 'אות קטנה' כשיעור קולמוס ומשהו בלבד וכן הוא במשמרת סת"ם (אות למ"ד ביאורים ס"ק ו'). ובהו יתבאר מה שיש שהקשו ממה שכתב המשנה ברורה (ס"ק מ"ז) שוי"ז שיש ביריכה רק כשיעור אות קטנה נראית כיו"ד, ואם נאמר שאין כוונתו ליו"ד כשרה מובן היטב מדוע נראית כיו"ד.

לצלל אומן

טיפ קליגרפי לשיפור הכתיבה
מאת הרב יעקב שווארץ
מכון שלימות

יצירת עיגולים קליגרפיים:

צורת העיגולים היא אחד הדברים הראשונים שהעין קולטת בהסתכלות ראשונה על הכתב, כבר במבט ראשון ניתן לראות האם הם אכן נעשים בכתיבה קליגרפית נכונה, או שהסופר הוצרך לערוך בהם 'שיפוצים', ולכן אחד הדברים החשובים ביותר לזיכוי הכתב הוא צורת העיגולים.

בכתיבת העיגולים חשוב מאוד להשתמש עם מנח אלכסון (32) כדי לקבל בפעולת כתיבה אחת תוצאה יפה ומקצועית בלי צורך לחזור ולשפץ.

ניקח לשם דוגמה את האות כ'
סופר לא מקצועי שרצה ליצור עיגול, כשהוא מגיע לקצה הגג חוד 4 של הקולמוס כבר אינו יושב על הקלף, ורק חוד 1 מתפקד, מה שגורם שצורת העיגול שנוצרת היא קו דק בלבד (תמונה 1). בכדי לעבות את העיגול מבפנים הוא נאלץ לבצע עבודת 'שיפוצ' מורכבת (תמונה 2).

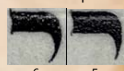

אותו הדבר בעת עשיית המושב הוא צריך לטפס עם חוד 1 כמעט עד הגג (תמונה 3), ולאחר מכן לעבות את צדו החיצון של העיגול (תמונה 4).

צורת כתיבה זו מלבד זה שהיא שורפת זמן יקר בגלל שהיא מצריכה המון תנועות מיותרות, התוצאה גם אינה טבעית והכתב אינו אחיד ואינו נעים לעין.

הדרך הנכונה לעשיית עיגול מקצועי היא כדלהלן:
כשהסופר מגיע לקצה הגג הוא מבצע את העיגול עם כל עובי הקולמוס ואינו מגביה את חוד 4 כלל, אלא יורד במנח אלכסוני (32) עד שחוד 4 נוגע בקצה המושב העליון (תמונה 5) ואז באותה תנועה בלי לעצור כלל הוא מגביה את חוד 4 וממשיך לרדת בעזרת חוד 1 כדי ליצור את הצד החיצון של העיגול עד אמצע עובי המושב (תמונה 6) ורק שם הוא נעצר.

וכעת לאחר שגם המושב כבר התקבע על המנח האלכסוני (32) כשהסופר מגיע לסיים את המושב וחוד 1 פוגש במקום שבו חוד 4 'עזב' את העיגול בפעולה הקודמת, הוא עולה מעט כלפי מעלה עם כל עובי הקולמוס ואז יורד וממלא בתוך קו העיגול שכבר קיים.

בצורה זו מתקבל עיגול נאה ומקצועי (תמונה 7) שבנה על ידי התנועה הטבעית של מנח היד והקולמוס בלי צורך לשיפוצים מיותרים וגם זמן הכתיבה מתקצר בהרבה.

כל זה מתאפשר בתנאי שהסופר כותב בזווית המתאימה לשיפוט שולחן הכתיבה וזווית הקולמוס.

אותיות פורחות

פסול חית"ן הר"ן

איתא בברייתא (שבת ק"ג:) שלא יכתוב חית"ן הר"ן (ציור 1) והיינו שלא יפריד את הירך השמאלי של החית"ן מגגה כדי שלא תשתנה צורתה לה"א. ויש לדון בשיעור הפסוק ירך החית"ן מגגה שנעשית על ידו לה"א ולא יוכל לתקנה שלא כסדרן. דהנה בדין אות מופסקת יעוין בשולחן ערוך (סימן ל"ב סעיף כ"ה), ובמשנה ברורה (סי"ק ק"ב) וביאור הלכה (שם) שהביא שנחלקו הפרי מגדים ורעק"א האם כשהפסק ניכר מותר לתקן שלא כסדרן או לא. ואם ע"י ההפסק נחלקה לשתי אותיות [כגון צ' שנפסקה ונעשית נ"י] או שנשתנית לצורת אות אחרת לכ"ע לא מועיל לתקנה בהפסק ניכר. ובהפסק שאינו ניכר נחלקו הפרי מגדים ורעק"א האם מועיל תיקון.

ומעתה יש לדון גבי חית"ן שנפסק יריכה השמאלי מגגה האם יועיל לתקנה שלא כסדרן, או לא. ויעוין בפרי מגדים (בצורת האותיות שלו אות חית"ן) שפסל חית"ן פשוטה שנפסק הירך השמאלי שלה אפילו כחוט השערה (ציור 2) ולא מועיל תיקון שלא כסדרן. וממה שהחזיר רק בחית"ן דרש"י משמע שבחית"ן דחטוורת מזהה שלא חשיב שנחלקה לשתי אותיות. ועוד יש ללמוד מזה שמה שפסל בזה הוא לשיתנו שמחמיר שלא מועיל תיקון באות שנחלקה לשתי אותיות אפילו בהפסק שאינו ניכר אבל לדעת המקילים יועיל תיקון. וכן כתב המקדש מעט (סימן ל"ב ס"ק ק"כ) שלדעת המקילים לתקן הפסק שאינו ניכר, אפילו בחית"ן דרש"י יועיל תיקון. אבל בהפסק ניכר (ציור 3) לכ"ע לא יועיל תיקון.

אך מדברי המשנה ברורה (סימן ל"ב ס"ק פ"ב) שהכשיר ה"א שיש הפסק דק כחוט השערה בין יריכה לגגה, מוכח דלא כדברי המקדש מעט, שהרי אם כדבריו שלדעת המקילים באות שנחלקה לשתי אותיות הוא הדין דיש להקל בדין ידן, אי"כ היאך הכשיר המשנה ברורה בכה"ג לה"א והרי הוא עצמו הסכים [בביאור הלכה ה"ל] שבדיעבד יש לסמוך על דעת המקילים לתקן הפסק שאינו ניכר, וכל שכן שיש לחוש להחמיר שלא להכשיר לה"א. ונוכח דדעת המשנה ברורה שגם המקילים יודו בהגידן דידן שלא יועיל תיקון שלא כסדרן אפילו בהפסק שאינו ניכר.

אך כל זה דוקא בחית"ן דרש"י אבל בחית"ן דחטוורת שנפסק ירך שמאל שלה בהפסק שאינו ניכר (ציור 4) מדוקדק ממה שפסל הפרי מגדים דוקא בחית"ן פשוטה, האם יפסול גם בחית"ן דחטוורת יורה שיועיל תיקון, ולדעת המקילים לתקן אות שנפסקה ולא נחלקה לשתי אותיות אפילו בהפסק ניכר יועיל תיקון בכה"ג אפילו אם ההפסק ניכר (ציור 5) משום שצורת חית"ן עליה ע"י החטוורת.

אך יעוין במקדש מעט (קונטרס האי"ב אות ח) שכתב להדיא להחמיר גם בחית"ן דחטוורת שנפסק ירך שמאל שלה שלא מועיל תיקון, משום שעיקר ההפרש בין ה"א לחית"ן הוא האם הירך תלוי או דבוק, והחטוורת אינה מוכיחה על צורתה. אך על כרחך גם המקדש מעט לא נתכן לפסול רק באופן שהפסק ניכר, שהרי בהפסק שאינו ניכר כתב הוא עצמו שאפילו בחית"ן דרש"י לדעת המקילים יועיל תיקון.

וזה דלא כהביאור הגר"א (סימן ל"ב סעיף י"ח) שכתב שמשפיק אחד מהשנים להוכיח על צורת הה"א, או שהחית"ן בחטוורת, או שרגל הר"ן תלויה. [ורק ספרי דחוקני היו עושים את שני ההבדלים יחד]. ולפי זה בהכרח שאין להכשיר ה"א עם חטוורת אף שיריכה תלוי, משום דהוה תרתי דסתרי, שהרי החטוורת לבדה מוכיחה שהיא חית"ן.

ומעתה יש לדון האם להעלות מדברי המשנה ברורה ה"ל שחולק על המקדש מעט ופוסל חית"ן דרש"י שנפסק יריכה השמאלי גם לדעת המקילים, האם יפסול גם בחית"ן דחטוורת, או דס"ל כדעת הגר"א שע"י החטוורת ניכר שצורת חית"ן עליה יועיל תיקון בדיעבד אפילו בהפסק ניכר.

ומדברי הביאור הלכה (סעיף י"ח ד"ה ירגל הה"א) שחולק על הגר"א ופוסל בה"א שיריכה דבוק לגגה אף ששאר החית"ן בחטוורת, משמע שהחטוורת אינה קובעת את עיקר הצורה אלא התלה היא עיקר הצורה וכדעת המקדש מעט, וא"כ יוצא שלדעת המשנה ברורה אפילו בחית"ן עם חטוורת לא יועיל תיקון ואפילו בהפסק שאינו ניכר. ואף שיש לדחות שמה שהביאור הלכה חולק על הגר"א ופוסל ה"א שיריכה דבוק לגגה אין זה משום שצורת חית"ן עליה, אלא משום שדינא דגמרא הוא שצריך לתלות את הירך, אך על כל פנים לא יצאנו מכלל ספק שמא דעתו להכשיר ה"א עם חטוורת שתלה יריכה בהפסק דק כחוט השערה, וא"כ לא נוכל לתקן חית"ן בכה"ג.

ועוד שגם אם המשנה ברורה עצמו יסבור כהגר"א אך יש לחוש לדעת המקדש מעט שעיקר ההיכר הוא ע"י תלית הירך, ואף שהמקדש מעט עצמו סובר שלדעת המקילים מהני תיקון בהפסק שאינו ניכר אפילו בחית"ן דרש"י, אך יש מקום לחוש לדברי שניהם ולפסול אפילו בחית"ן דחטוורת ואפילו בהפסק שאינו ניכר.

ולדינא נחלקו בזה פוסקי זמננו:

במשנת הסופר (סימן ט' ס"ק י"ח) פסק שבדיעבד יש להקל לתקן בהפסק שאינו ניכר אפילו בחית"ן דרש"י, אך בהפסק ניכר כתב בליקוט הסופר (סימן ה' צורת אות ח') שלכ"ע לא מועיל תיקון אפילו בחית"ן דחטוורת. ובשאלת משה (שיעור כ"ד) החמיר בחית"ן דרש"י אפילו בהפסק שאינו ניכר, אבל בחית"ן דחטוורת היקל לתקן בהפסק שאינו ניכר. ובמשנת מרדכי (צורת אות ח') פוסל בסתמא אפילו בחית"ן דחטוורת ולא חילק בין הפסק ניכר לשאינו ניכר.

תמונת הסוגייה

תמונות עדכניות מ'לשכת ההגה' של סטאמ"פ

האם
היו"ד
כשרה?

תשובות למדור זה ניתן לשלוח למייל:

s800201151@gmail.com (לציין בשורת הנשוא 'תמונת הסוגייה')

תגובות נבחרות יפורסמו בעז"ה בגליון הבא.

וצתרת

תגובות למדור "תמונת הסוגייה" מגליון ז':

- לכאורה זה שינוי צורה.
- לשאל תינן האם מזהה שהן שתי אותיות או שקורא אותן ת' מופסקת.

מטרת המדור היא לעורר לב המעיינים התגובות לשאלות אינן מביעות את עמדת סטאמ"פ ו/או רבני סטאמ"פ.

סטאמ"פ הינו ארגון ראשון מסוגו העוסק בפיקוח על מוצרי סת"ם. מוצרי הסת"ם שתחת פיקוחנו נכתבים ע"י סופרי-סטאמ"פ, עם קלף ודיו שמאשרים על ידינו, עוברים הגהה כפולה על ידי שני מגייה-סטאמ"פ ושתי הגהות מחשב, ולבסוף מאושרים ומוחתמים על ידינו. ארגון סטאמ"פ פועל ללא מטרת רווח ועומד תחת עינם הפקוחה של גדולי הרבנים בתחום הסת"ם.

אישיור והחתמת מוצרי סת"ם | לשכת הגהה | הכשרת מגייהם | בית הוראה | ליווי סופרים

שעות קבלת קהל בבית ההוראה: א-ה 15:45-15:15 שמואל הנביא 90 ירושלים.
העלון מפרי עטו של מחבר הספר סימא דקדושה על המקדש מעט. הגהה: הגר" יעקב זיונס שליט"א. עיצוב: שלמה לרר חברה למיתוג ופרסום בע"מ.

מספר טלפון: 1800201151 | מייל: s800201151@gmail.com

להרשמה לקבלת העלון לחץ כאן <<